

A klasszikus szépíró-publicisták örökségének szerepe az újságírás gyakorlati oktatásában

„A feladat vonzott és izgatott. Éreztem, hogy az egész világ, együtt és egyszerre, állandóan aktuális és szenzációs. Belépni egy idegen szobába, ahol még soha nem jártam, legalább olyan hátborzongató, mint elmenni a hullához és rokonaihoz, vagy beszélni a gyilkossal. Az újságírás számomra – az első pillanattól, mihelyst elragadott – egyértelmű volt az idővel, amelyben élek, mely számomra személyhez kötött élmény, kitérni előle nem lehet, s minden egyformán fontos, érdekes, minden, együtt és egyszerre, közlésre érdemes. (...) Húszéves voltam, s le akartam leplezni valamilyen szenzációs riportban a titkot, nem többet és nem kevesebbet, csak éppen az élet titkát. (...) De akkor még nem tudhattam, hogy az élet az író számára gyanús anyag, s csak módjával, preparált állapotban lehet felhasználni belőle valamit.”

Márai Sándor az *Egy polgár vallomásai* című könyvében fogalmazott így a lipcsei újságírói tanulmányok megidézésekor. A debreceni Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola kommunikáció szakán húszéveseknek tanítom a húszéves Márait bemutató üzeneteket – a *módjával* és a *preparált állapotban* kifejezéseket azzal a gyakorlati érveléssel módosítva, hogy előbbiből a megismerési módszert és látásmódot, utóbbiból pedig nem a ki-, hanem az elkészítés mikéntjét is tanulhassák.

Főiskolánkon az elméleti és gyakorlati oktatás már évek óta tudatosan egymásra épülő szerepet kap. Ennek látványos eredménye egyebek mellett az is, hogy a gyakorlati oktatás funkcióját nagyban segíti az egy éve átadott, a főiskolánkon berendezett *Kölcsey Stúdió*, ahol mód nyílik önálló televíziós és rádiós műsorok elkészítésére, a *Főnix* című, elsősorban a diákok tudósításait, interjúit és portréit, jegyzeteit és tárcáit, riportkísérleteit fogadó lapban pedig az írott sajtó tájékoztató és publicisztikai műfajainak gyakorlására van lehetőség.

Mellettük természetesen egyre intenzívebben és rendszeresen kapcsolódnak be a hallgatók a *Debreceni Városi Televízió*, illetve annak regionális műsorokat készítő részlegének, a különböző közszolgálati, közösségi és kereskedelmi rádiók, valamint a megyei napilap (*Hajdú-bihari Napló*) és a városi hetilap (*Debrecen*) s részben a megyei önkormányzati lapok munkájába.

Az első négy félévben sajátítják el a műfajelméleti, sajtótörténeti, a rádiós és televíziós műfaji alapismereteket, melyekkel párhuzamosan három féléven át a gyakorlati újságírás szeminárium keretében elsősorban a hír és tudósítás, az interjú és portré, a kommentár, kritika és riport műfajcsaládokkal foglalkozunk. Saját területemnél maradva pedig, a sajtótörténeti stúdiomokra jelentős mértékben épít például az írói publicisztika, a műelemzés-műkritika előadások és szemináriumok anyagának összeállítása és gyakorlati rendje is.

Továbbá speciálkollégium keretében választhatják a publicisztika és a riport tárgyakat a hallgatók, alkalmat teremtve arra, hogy elemző és kreatív formában egyaránt elsajátíthassák például a glossza és a jegyzet, a kritika, illetve a riporton belül az úgynevezett szociográfiai riport elkészítéséhez szükséges tudnivalókat.

Márai fenti megfogalmazása ars poetica jellegű, s az nemcsak az aktualitás és közérdekűség kiemelt jellegére utal, hanem az egyes emberben rejlő élet-titkok megismerésének fontosságára, valamint arra, hogy a rácsodálkozás és elragadtatás mellett igen hamar meg kell tanulni a gyanakvós művészetét is.

És nemcsak *Márai Sándort*, hanem *Mikszáth Kálmánt* is tanítjuk, az országgyűlési karcolatok íróját, aki az egyszerű tudósítás helyzetét, anekdotikus elemekkel is kísérve azt, már-már novellaszerű szituációvá emelte. A helyzet mellett jellemet teremtett, karaktereket ábrázolt, s a parlament folyosóinak világát érzékeltetve mondott a híradáson túl társadalombírálatot.

Bródy Sándort tanítjuk, aki amellett, hogy kritikusai szerint nemcsak művével, hanem alakjával, személyiségével is hatott, s aki egy egészen sajátos modorú művészeti, képzőművészeti és színházi kritika művelője, aki az olvasóval értelmesen, furfangosan kokettálva, érzelmi alapú, érvelő kommentár műfajában is kísérletező újságíró volt.

Ady Endrét, a „radikális újságírás bibliáját” tanítjuk, kinek publicisztikái – *Kopátsy Sándor* újraértelmezésében is – egy évszázad múltán szintén ugyanúgy frissek, érvényesek, érdekesítőek és aktuálisak, mint a saját korában. Ady pedig ugyancsak egészen korán, debreceni joghallgatóként fertőzött meg a „szentlélek lovagja”-inak, a „fáradt olymposi istenek”-nek nevezett újságírók boldog-keserű mámorával.

Krúdy Gyulát tanítjuk, a krónikás publicistát, aki közéleti írásaiban időt és teret kitágítva vont le helytálló társadalmi következtetéseket, s *Móricz Zsigmondot*, a szociográfikus riport első igazi hazai megteremtőjét, aki szerint nemcsak „gyalogolni jó”, de egy városba soha nem az első kapun, nagy csinnadrattával és négylovas hintón kell érkezni, hanem mindig csak a hátsó kapun, „ismeretlenül, fel nem tűnően és szegényen, ha a szegények bizalmát és rokonszenvét meg akarjuk találni és nyerni”.

Kosztolányi Dezsőt tanítjuk, ki az olyan kérdések, mint például az újság-műveltség vagy ezzel szemben a jelenből szakítottság és az újságok közművelődési szerepének taglalása, az újság fő vonzereje, az őszinteség kérdései mellett a „vérbeli újságíró” karakterét is faggatta, társítva a tudományhoz a művészetet, a művészethez pedig az újságírást. A vérbeli újságíró arcát rajzolta, aki szerinte egyszerre tudós, az emberek veséjébe lát, aki „hajlékony művész”, ki az ítélőképességét a történeti kritika alkalmazásával teszi teljesebbé, és akit minden írásra hangol, aki bírál és leleplez, aki „a perc művésze, a jelenkor tudósa”.

Természetesen csupán ugyanebből a korból merítve foglalkozhatnánk *Nagy Lajossal* vagy a méltánytalanul elfeledett *Thury Zoltánnal*, *Ignotusszal* és *Heltai Jenővel*, *Molnár Ferenc*cel vagy *Herczeg Ferenc*cel, a szemléletében, stílusában és írói-újságírói habitusában is iskolateremtő *Bálint György* munkásságával; a korábbi korokból részletesebben szólhatnánk *Kazinczyról*, *Batsányiról* és *Kármánról*, példálódzhatnánk *Vörösmartyval*, *Kölcseyvel*, *Petőfivel* és *Arany Jánossal*, nem beszélve *Jókai Mórról*, aki a színházi kritikák írásában ugyanúgy otthon volt, mint a lapszerkesztésben, a közéleti publicisztikákban vagy a tizenkilencedik század utolsó harmadában virágzott élclapirodalomban.

Ezt meg is tesszük, de az egyszemeszteres, heti kétórás előadások sorában sajnálatos módon, valóban csupán az említés szintjén esik róluk szó, ám magam is előremutató erénynek tartom, hogy a jövő újságíró nemzedékének egy része a minimális lehetőségekhez képest is – hiszen a kommunikáció szak nem önálló, az a tanítóval párosított, illetve újabb kezdeményezésként a könyvtáros-informatikussal – olyan szerzőkön nevelkedik, akikre mestereként kell tekintenünk, nem szégyellve, hogy írói-újságírói újdonságaikat az „újdondászság” elé helyezzük az előadásokon és a gyakorlati munkát igénylő szemináriumokon egyaránt.

Egy egyházi fenntartású intézmény megkérdőjelezhetetlen sajátossága az újságírói, kommunikációs oktatásban, hogy kiemelten figyeljen ezekre a nemzeti értékekre. Ezzel együtt nálunk a „konzervatív újságírás” nem azt jelenti, hogy pártok vagy koalíciók értékszemlélete mentén köteleznénk el magunkat, hanem azt, hogy a klasszikus magyar újságírás értékeire kívánjuk ráirányítani a figyelmet.

A sajtótörténet tanításának gyakorlati haszna legelőbb az általános műveltség alakításában lehet. Mert be kell vallani, hogy a magyar irodalom, történelem és kultúra ismeretét illetően is gyakran nagy hiányosságokkal érkeznek a hallgatók az intézménybe főiskolai tanulmányaik megkezdésekor. A szépíró-publicisták sajtóéletünkben betöltött szerepének megvilágítása során így elkerülhetetlen „haszon” az irodalmi és nyelvi műveltség fejlesztése.

Másodszor, a szemlélet alakítása nemcsak a történelmi, művelődéstörténeti, irodalmi vagy nyelvi vonatkozásban fontos, hanem a hallgatók átfogó képet kaphatnak arról is, hogy a sajtótermékek a történelem során, a dokumentáló, a társadalomtüköröző szerepen túl, hogyan alakították egy-egy kor társadalmi, politikai, művelődési vagy éppen művészeti történéseit.

Arra mutatunk példákat, hogyan lehetett árnyalni a történelem során a sajtó általánosan elfogadott alapfeladatait a nemzetközi közvéleménynek szánt hiteles tájékoztatással (*Mercurius Hungaricus*), a magyar nyelv és az oktatás, a tudomány ügyében tett erőfeszítésekkel (*Magyar Hírmondó*, első folyóirataink stb.), az ízlés alakításával (kritikai folyóirat-irodalmunk, irodalmi divatlapok stb.), a humorban rejlő társadalombírálatával (élclapok, karcolatok), tudatosítva a társadalomban is például azt, hogy a lapok nem feltétlenül csak a „napok tükrői”, hanem előkészítései is annak, aminek majd „egy év múlva kell történnie”.

A két évvel ezelőtt megjelent sajtótörténet jegyzetemben (*Fejezetek a magyar sajtó történetéből*) tartalmilag, szemléletileg és terjedelmileg is kiemelt szerepet kapott a magyar szépíró-publicisták újságírói portréit bemutató fejezet. Részben erre épül rá az írói publicisztika oktatása, valamint az a stúdium, melynek célja, hogy az adott szépíró-újságírók publicisztikai stílusjegyeit egyfajta modellként állítsa a hallgatók elé.

A stílusgyakorlatok során pedig (például a képzőművészeti és színházi kritikus Ady kérdezve állító módszere, a karcolatíró Mikszáth újítása, hogy az esemény és a benne rejlő tartalom anekdotikus szituációban jelenjék meg, Móricz riportjainak novellisztikus felépítése, a publicisztikai, a jegyzetelemek beemelése vagy a riport szereplőjét saját nyelvi stílusával való jellemzése, Krúdy Gyula vagy Márai Sándor tér- és időkezelése, a dimenziók kitágítása és így tovább) ezeket az eszközöket a hallgatók kipróbálják, valamint ahhoz nyújtunk segítséget, hogy saját, a publicisztikai műfajokban írt cikkekben eme „fogásokat” alkalmazni tudják.

Ezt a feladatot természetesen közös, kiscsoportos elemzéseknek kell megelőzniük közösen kell felfedeznünk azokat a stílusjegyeket, szerkesztési és érvelési sajátosságokat, amiket reprodukálni kell, majd a stílusgyakorlatokat követően önálló munka elkészítését kapják feladatként a hallgatók, ügyelve arra, hogy ekkor már az egyéni szókinccs és szemlélet érvényesüljön az írásban.

E rövid keretek között nincsen lehetőségem részletesen ismertetni a különböző műfajokban és műfaji változatokban alkalmazott gyakorlatok sokféleségét, két példát azonban egészen röviden talán ismertetni tudok.

Említettem az *Ady Endrével* hivatkozott, úgynevezett kérdezve állítás módszerét. Ady művészeti írásaiban például megfigyelhető egyebek mellett nemcsak a patetikus (lírai, költői) hangnem vagy az ismétlés és az ismételve

fokozás elve, hanem a kérdések fura gyakorisága is abban az alkotói koncepcióban elhelyezve, hogy kritikai meglátásait, állításait először megkérdőjelezi, részben bizonytalanra is téve az olvasót. Ezzel arra készíti, hogy mi magunk is kérdezzünk, tehát arra, hogy belépünk a műbe, tevékeny részesei legyünk az író tulajdonképpen megtervezett kommunikációjának.

Az elemzés mellé társított gyakorlat egyszerű. A kiválasztott írások közös értelmezése, megbeszélése után előbb arra kérjük a hallgatókat, hogy egy friss könyv-, film- vagy színházi, illetve képzőművészeti élményükről fogalmazzanak meg kritikai, akár pozitív, akár negatív megállapítás(oka)t, majd az(oka)t kérdező módban fogalmazzák át úgy, hogy a kérdések sorát megerősítő vagy annak ellentmondó gondolati toldalékkal (értelemfeltáró „poénal”) zárják le az írást.

Kosztolányi, Krúdy vagy Márai (és még mások) segítségével azt is taníthatjuk, hogyan lehet érzékvé tenni a tárgyalt témát. Hogyan lehet társadalmilag is érvényes allegóriába sűríteni egy közéleti mondanivalót úgy, hogy annak, a művészi érzékletesség eszközeit felhasználva, asszociatív módon, jelent felidéző szerepe lehessen. Természetesen ezek mellett, a megérezkítés és az asszociációs lehetőségek kínálta lehetőségek alkalmazása mellett a lényeglátó és szelektáló képesség fejlesztésében is segíthetnek a fenti szerzők.

Olyan fogásokat is elsajátíthatunk tőlük, mint például: az érvelésünket hogyan támogathatjuk meg a reflexív, történelmi, irodalmi vagy kultúratörténeti háttérrel – s első szinten itt szó sem lehet semmiféle csúsztatásról! –, gondoljunk *Kosztolányi Dezső Alakok* című portré-riport sorozatára; hogyan teremthetünk közvetlen kapcsolatot az anatómia és Trianon (*Krúdy Gyula: A fájdó szív országa*), a könyvtár békéje és a második világháború öldöklése és értékpusztítása, az emberiség természetes vágya és írók feladata (*Márai Sándor: Gondolatok a könyvtárban*), illetve – egészen hétköznapi témát feldolgozva – a borralaló és a társadalmi státusz (*Kosztolányi Dezső: A borralaló*) között.

Nem kerülhetem meg végül azt a kérdést, hogy mi szükség van ezekre, az írott sajtó termékeinek esztétikai színvonalát is fontosnak tartó, akár romantikusnak tűnő elképzelésekre akkor, amikor nem széptani verseny zajlik a médiumok között, hanem hírverseny.

Talán éppen ezért van szükség rá. És azért, mert a kommunikációs képzésben részt vevő intézmények nem csupán újságírókat képeznek, hanem – néhány típust felsorolva csak – tanítókat és tanárokat, rendezvényszervezőket, kulturális menedzsereket, sajtóreferenseket, de könyvtárosokat is. És azért, mert a hírverseny, bár fontos, egyre fontosabb, de nem a legfontosabb.

A magyarországi bulvársajtó kialakulásának egyik feltétele volt az, hogy különvált a hír két építőköve, az érdekesség vagy közérdekűség és az igaz-

ság vagy hitelesség. Egy magyar újságíró lehet gyors és érdekes, lehet közérdekű és informatív, de vallomásunk szerint nem lehet hiteles akkor, ha nem ismeri a nyelv és a stílus érzéki lehetőségeit. Kosztolányi Dezsőt idézve ismétlem az oktatási gyakorlatban is megvalósítani kívánt üzeneteket:

„Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkodom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Mélyen bennem van, vérem csöppjeiben, az idegeimben, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatom meg igazán. Naponta sokszor gondolok erre. Éppannyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.”